

1
0 1
0 0 1
0

Війни інформаційної епохи:

1
0

міждисциплінарний дискурс

1

МОНОГРАФІЯ

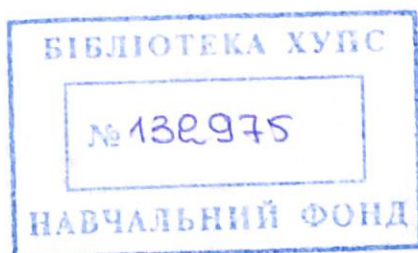
316.4
B 42

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПОВІТРЯНИХ СИЛ
імені ІВАНА КОЖЕДУБА

ВІЙНИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕПОХИ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС

Монографія

Харків

2021

УДК 141.7:316.485.26:001.1
В71

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
(протокол № 6 від 19 травня 2021 року)*

Рецензенти:

В.І. Осьодло – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, начальник гуманітарного інституту Національного університету оборони імені Івана Черняхівського;

І.Д. Денисенко – доктор філософських наук, професор, декан факультету психології і соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;

І.А. Побочий – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології Національної металургійної академії України;

Н.А. Віннікова – доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри політології філософського факультету, учений секретар Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс: монографія /
В71 за ред. В.А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М. Ю., 2021. 558 с.

ISBN 978-617-7664-71-9

Монографію присвячено комплексному міждисциплінарному дослідженню феномену сучасної війни в онтологічному, культурно-історичному, структурно-функціональному, аксіологічному вимірах. У даному виданні на системній основі поєднані різноманітні методологічні підходи до дослідження основних аспектів збройного протистояння в інформаційному просторі. Сутність ключових категорій безпекової сфери досліджується крізь призму інтерсуб'єктивної філософської парадигми.

Монографія розрахована на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, військовослужбовців і державних службовців, усіх, хто цікавиться проблемами еволюції форм і методів збройного протистояння.

УДК 141.7:316.485.26:001.1

ISBN 978-617-7664-71-9

© Колектив авторів, 2021

ЗМІСТ

Передмова (В.А. Кротюк).....	5
Розділ 1	
ПРИРОДА ВІЙН ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕПОХИ: НАУКОВА РЕФЛЕКСІЯ.....	10
1.1. Сучасні війни у проблемному полі гуманітарних наук (В.А. Кротюк, Є.Г. Староконь).....	10
1.2. Мережеві війни як феномен інформаційного суспільства (О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань).....	36
1.3. Організаційні війни як різновид неконвенційних війн (О.Ю. Панфілов, Г.І. Фінін).....	55
1.4. Сучасні гібридні геополітичні конфлікти: військові та комунікативні аспекти (О.В. Курбан).....	76
Розділ 2	
СТРАТЕГІЇ І ТЕХНОЛОГІЇ ВІЙН ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕПОХИ: ГУМАНІТАРНІ ТА МІЛІТАРНІ АСПЕКТИ.....	108
2.1. Технології маніпулювання суспільною свідомістю у сучасних гібридних війнах: соціокультурний контекст (О.Г. Данильян, Ю.Ю. Калиновський).....	108
2.2. Технології комунікативної політики держави як інструменти здійснення інформаційних війн (О.Є. Висоцька).....	131
2.3. Інформаційний тероризм як складова гібридної війни (В.В. Чалапко).....	165
2.4. Мережецентричні системи управління військового призначення та інформаційно-комунікаційний простір: концептуальні аспекти їх створення (А.М. Носик, Ю.Ф. Кучеренко).....	187
2.5. Інформаційно-психологічний вплив на суспільну свідомість в умовах інформаційно-психологічної війни (О.В. Шевчук, І.В. Габро).....	215
2.6. Інформаційна війна Російської Федерації проти України: вплив пропаганди на політичну культуру дітей на окупованих територіях (І.О. Поліщук).....	236

Розділ 3

СОЦОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ У СУЧАСНИХ ВІЙНАХ.....	258
3.1. Дискурс контрпропаганди в умовах гібридної війни (<i>М.П. Требін, Т.О. Чернишова</i>).....	258
3.2. Проблеми підвищення інформаційної культури військовослужбовців в умовах збройного конфлікту (<i>І.М. Шопіна, І.М. Коропатнік</i>).....	281
3.3. Гібридна війна проти України: духовний і культурний аспекти (<i>І.Ф. Корж</i>).....	301
3.4. Високий моральний дух курсантів (слухачів, студентів) військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти – ресурс сили в епоху інформаційних війн (<i>В.В. Ворожбит-Горбатюк, Н.О. Борисенко</i>).....	333
3.5. Дискурсивно-комеморативний сегмент ризикового ландшафту України в період гібридної (пост)війни (<i>І.М. Ковальська-Павелко, В.В. Кривошеїн</i>).....	350

Розділ 4

БЕЗПЕКОВІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ГІБРИДНОГО ПРОТИБОРСТВА.....	371
4.1. Інформаційна безпека особистості в умовах сучасної війни (<i>П.В. Квіткін, В.В. Лук'яненко, І.В. Дятлова</i>).....	371
4.2. Вакцино-керований світ. Стратегія «м'якої» сили в COVID- історії XXI століття (<i>В.М. Грубов</i>).....	393
4.3. «Де-факто держави» як новий виклик міжнародній безпеці в інформаційну епоху (<i>О.О. Звездава</i>).....	410
4.4. Інформаційне насильство як онтологічне підґрунтя глобального протиборства (<i>В.В. Чалапко</i>).....	434
4.5. Легітимність у міжнародному праві: розв'язання збройного конфлікту в Косово (<i>О.Ю.Висоцький</i>).....	456
Післямова (<i>В.А. Кротюк</i>).....	496
Список літератури.....	501
Авторський колектив.....	554

ПЕРЕДМОВА

Феномен війни супроводжує людську цивілізацію протягом усієї історії її існування. Агресивні стани буття людства породжують появу нових різновидів насильства, які проявляються у споживацькому ставленні людини до природи, у невпинній боротьбі держав за економічне та політичне домінування у світі й окремих регіонах, у війнах та гонці озброєнь на всезростаючому технологічному рівні, у руйнуванні духовних підвалин існування народів і цивілізацій тощо. На жаль, у XXI сторіччі війна залишається одним із засобів досягнення геополітичних та геоекономічних цілей, технологією переформатування світового порядку та системи міжнародних відносин. Разом з тим, війна набуває іншого ціннісного змісту, коли мова йде про національно-визвольні війни, захист території країни від агресивних посягань.

Проблема осмислення сутнісних характеристик сучасних війн, які розгортаються на тлі інформаційно-технологічного прогресу є надскладним завданням у зв'язку з їх латентним характером, постійною зміною засобів їх ведення, поєднанням класних і неklasичних аспектів їх реалізації, перманентним посиленням науково-технічної складової бойових дій.

На жаль, сподівання науковців та гуманістів не реалізувались, у XXI столітті світ не став більш безпечним та «керованим», навпаки, він виходить з-під контролю і у ньому дедалі яскравіше проявляються агресивні методи і способи вирішення нагальних проблем. Втративши в результаті ліквідації наприкінці минулого століття двополюсного світоустрою стан рівноваги, сучасна цивілізація перейшла у стан перманентного конфлікту, спричиненого зіткненням життєво важливих національних інтересів сучасних економічно й воєнно-політично потужних держав світу.

Вочевидь, війни інформаційної епохи незважаючи на їх технологічність і сучасний характер ведення є проявом загострення «класичних» економічних, геополітичних, міжрасових, етноконфесійних, демографічних та інших протиріч. Відтак, проблеми розуміння природи сучасних війн, їх причин та наслідків набувають особливої актуальності в наш час.

Всебічне дослідження характеристик війн інформаційної епохи, на думку авторів даного дослідження, не може бути здійснено в межах однієї наукової парадигми та потребує міждисциплінарних підходів: розуміння сутності війни з точки зору методології різноманітних гуманітарних та суспільних наук.

Така принципова позиція авторського колективу даного дослідження обумовлена тим, що сьогодні у науковому дискурсі представлена поліфонія уявлень щодо феномена «сучасної війни»: гібридної війни, мережевої війни, організаційної війни, інформаційної війни тощо. Тому життєво необхідними завданнями практично для всіх країн є фундаментальне обґрунтування особливостей сучасних війн з метою визначення адекватної внутрішньої та зовнішньої політики, створення системи національної безпеки відповідно до сучасних реалій, вдосконалення структури та забезпечення армії. Від ступеня реалістичності такого обґрунтування залежить тривалість та ефективність трансформаційних процесів у суспільстві, поступальний історичний розвиток держав задля захисту національних інтересів й збереження національної самобутності.

Для України феномен війни не є суто теоретичним концептом, оскільки наша держава стала об'єктом зовнішньої агресії, учасником гібридного протиборства як регіонального, так і світового масштабів. Саме тому проблема осмислення характеру й особливостей сучасної війни є не просто ключовою для нашої країни, а й життєво важливою для збереження суверенітету, національної та територіальної цілісності.

Для розуміння причин та перебігу сучасної війни (гібридної, інформаційної тощо) на теренах України ми маємо брати до уваги такі чинники як політичне протистояння в країні, несформованість усталених демократичних традицій, нераціональна організація системи державної влади, економічна криза та непослідовність у відстоюванні національних інтересів на міжнародній арені.

Загалом, сучасні війни стали наслідком кардинальних змін у системі міжнародних відносин та продемонстрували недієвість системи колективної безпеки, створеної після Другої Світової війни. За останні декілька років накопичилось багато конфліктогенних чинників, спричинених регіональними та світовими тенденціями, які безпосередньо впливають на

ситуацію в Україні. Світовий та регіональний контексти для відстоювання суверенітету та національних інтересів України змінюються сьогодні у пришвидшеному режимі і більша частина глобальних загроз, які для України ще декілька років тому були неактуальними, стали реальністю. Сьогодні можна констатувати, що руйнування системи колективної безпеки вже відбулося і це особливо гостро відчула Україна. До створення нового світового порядку Україна, як і кожна держава, змушена сама захищати свої інтереси, посилювати суб'єктність на міжнародній арені.

Потреби соціальної практики, процеси розбудови української держави вимагають належної наукової рефлексії феномена сучасної війни (у всіх її проявах) в умовах посиленої геополітичної боротьби, що в свою чергу зумовлює потребу в концептуальному, теоретико-методологічному осмисленні вказаного феномена. Відтак необхідне комплексне теоретико-методологічне дослідження феномена сучасної війни, визначення його сутності й змісту, співставлення різноманітних точок зору, напрацювання адекватної методології дослідження війн інформаційної епохи та прогнозування їх наслідків для України й світу.

Для вирішення вищезначених завдань у першому розділі даної монографії здійснена спроба розуміння природи й сутнісних характеристик сучасних війн. Зокрема, визначені особливості гібридних війн, інформаційних війн, мережевих та організаційних війн, сучасних гібридних геополітичних конфліктів.

У другому розділі дослідження розкрито стратегії й технології війн інформаційної епохи, а саме технології маніпулювання суспільною свідомістю у сучасних гібридних війнах, технології комунікативної політики держави як інструментів здійснення інформаційних війн, особливості інформаційного тероризму як одного з методів ведення гібридних війн, мережецентричні системи управління військового призначення в інформаційно-комунікаційному просторі, а також форми та засоби інформаційно-психологічного впливу на суспільну свідомість в умовах інформаційно-психологічної війни.

Третій розділ цієї наукової праці присвячено дослідженню соціокультурних особливостей протидії насильству у сучасних війнах. Визначено характерні риси дискурсу контрпропаганди в умовах гібридної

війни, проаналізовано проблеми підвищення інформаційної культури військовослужбовців в умовах збройного конфлікту та патріотизм як чинник мобілізації суспільства. Особлива увага приділена духовним та культурним аспектам гібридної війни проти України й дискурсивно-комеморативному сегменту ризикового ландшафту України в період гібридної (пост)війни.

У четвертому розділі монографії проаналізовані безпекові проблеми сучасного гібридного протиборства: застосування інформаційного насильства у глобальній боротьбі за лідерство, нові виклики міжнародній безпеці в інформаційну епоху, вирішення проблеми легітимності у міжнародному праві під час сучасних збройних конфліктів, забезпечення безпеки людини, суспільства й держави у контексті нових викликів і загроз.

З точки зору, авторів така структура дослідження здатна забезпечити максимальний евристичний ефект на основі міждисциплінарного наукового дискурсу. Завданням даної наукової розвідки є спроба окреслення сучасних підходів та точок зору щодо розуміння особливостей війн інформаційної епохи.

Цілком очевидно, що сучасна наука потребує світоглядного дороговказу у вигляді комплексного міждисциплінарного наукового дослідження сутності та особливостей феномена війни з урахуванням як певних констант, так і швидкоплинних чинників. Такий запит зумовлений, з одного боку, теоретичними потребами, пов'язаними з необхідністю світоглядно-методологічного забезпечення оптимального функціонування сучасного українського соціуму, а з іншого – практичними потребами вдосконалення системи забезпечення національної безпеки українського суспільства у різних вимірах. Вирішення досліджуваної проблеми дасть змогу соціальним суб'єктам усіх рівнів науково обґрунтовано вирішувати широкий спектр практичних завдань забезпечення сталого розвитку української держави в умовах соціокультурних трансформацій, гібридної війни, вибору оптимальної стратегії й тактики безпечного розвитку вітчизняного суспільства, визначення прийнятної соціально-ціннісної підйоми системних трансформацій у глобальному просторі боротьби за лідерство.

Монографія ґрунтується на сучасній філософській, полемологічній, політологічній та психологічній літературі, публікаціях у періодичних

виданнях, де репрезентовані різноманітні точки зору на розуміння сутності феномена сучасної війни. У роботі представлені як теоретичні уявлення авторів, так і значний масив емпіричних даних у контексті проблематики, що досліджується.

Ми сподіваємось, що дане дослідження буде сприяти поглибленню розуміння природи сучасних воєн, стане складовою у теоретичному забезпеченні національної безпеки України в перехідних умовах, зробить свій внесок у попередження й нівелювання небажаних векторів розвитку нашої держави, стане каталізатором подальшої наукової рефлексії у цій царині.

Отже, монографія, з якою знайомиться читач, – це фундаментальна праця, де розглянуто як науково-методологічні підходи до розуміння феномена сучасної війни, так і авторське бачення даної проблематики в філософському, політологічному, психологічному та правовому вимірах. Разом з тим, проблематика, окреслена у монографії, не є вичерпною, однак її автори сподіваються, що цей дослідницький проект на сучасному етапі розвитку науки дасть поштовх до подальшого конструювання системи наукових уявлень про природу і сутність сучасної війни.

Репрезентовані у цьому виданні ідеї можуть бути використані у подальших наукових пошуках як у межах прикладних наук, так і для вирішення практичних проблем життєдіяльності людини, суспільства, держави і її збройних сил. Поглиблене усвідомлення характеру й особливостей війн інформаційної епохи дозволить убезпечити народи й держави від національних катастроф, втрати міжнародної суб'єктності та руйнування соціокультурного простору країни.